

**ՀԱՍԱՐ-ԲԱՍԱՐՆ ՈՒ ՔՈՈՒ ՏՂԱ ՓԻԼՈՍՐ / Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, Հատոր VIII /
Գուգարք (Լոռի), Լոռու բարբառ (խոսվածք)**

Էլել ա, չի էլել մի թագավոր, ունեցել ա մի կնիկ, օխտը տղա, էդ տղերանց քիր չի էլել:
Էդ թագավորը մեռել ա, էս կնիկը մնացել ա ռոֆերի: Դա գնացել ա մի դևու հետ մի
անդամութեն արել, երկուֆոգասցեր ա:

Էդ կնգա վատենին մոռացել ա, իր պուճուր տղեն գնացել ա հանդը ասել ա.— Նանի՛, էսօր թե
ազատվես՝ թե աղջիկ բերես, ջա՛ հրեն կոնես կտերը, թե տղա բերես, եզան լուծը կոնես կտերը:
Էդ կնիկը ազատվում, բերում ա մի աղջիկ, ջահրեն տանում ա դնում կտերը:

Էդ տղեն մտիկ ա անում, տենում, որ մերը ազատվել ա, աղջիկ բերել, ջահրեն կտրեն ա դրել:
Ուրախանալով էկել ա տունը: Մանուկը ութ օրական ա դառել, բերել են օխտը ընգնանին դրել
են կրակին, դուս են էլն ում մեծարքի՝ հարևաններին կանչելու, որ՝ «Կնունք ենք անում, մեր
քիրը կնքում ենք»:

Էկան տեսան, որ էդ պղինձներում ոչ միևնույն էլ կերակուր չկա, պղինձները դատարկված վեր
դրած են:

Էս խալիք, սա ասավ՝ «Էս ո՞նց էլավ», նա ասավ. «Էս ո՞նց էլավ. էս ի՛նչ բան էր, որ խորակը
հատավ, պղնձում կա ոչ»:

Էդ պուճուր տղեն հնարով էր, ասավ.— Ես լավ գիտեմ, էս բեխեն իմ հորիցը չի, էս տուն էլ
ուրիշ էկող չի լել, էս բեխեն Դևից ա:

Տղեն գնաց տեհավ, որ բեխեն շատ մենծացել ա բարուրի միջին. գնաց էդ քաշեց, տեհավ, որ էն
պղնձի շիլափլավից բեխի պռոշների վրա կպած ա:

Պուճուր տղեն էս որ տեհավ, ասավ.— Նանի՛, հացը դիր ուտեմ, էս գնում եմ մի երկրի վրա:
Մերը ասավ.— Ջա՛ ռ էրթաս, ջհանդա՛ մը: Չկել հիմի՛ վա՛յ մի քիր, վա՛յ մի քիր, հիմի քիրն
էլավ՝ վեր էս կենում կորչես, դվորն դենը ուզում էս, կորի՛:

Ասում ա.— Նանի՛, ինձանե ինչ էս նեղանում, իմ հոր ապրուստն էլ, իմ վեց ախպերն էլ քեզ,
իմ տուն ու տեղն էլ քեզ, էս գնում եմ,— ասում ա,— մի երկրի վրա:

Վեր կացավ դա գնաց մի աշխարի վրա: Էդ բարուրը մենծացավ, էդ աշխարում ինչ ջին-ջանլու
կար, ինչ ֆողի իրեսին ման էկող կար՝ կերավ, թամիզ կերավ, էթող մի դարբին:

Էս տղեն գնաց տեհավ, որ մի դզում չոբան՝ էրկու աչքերը հանած. տեհավ, որ մի ոչխարն արել
ա մի կածան, էդ ոչխարը կարմնջի պես շեղք արել, ինքը շխտում ա, ասում ա.— Ջո՛ւխտ,
ջո՛ւխտ, մին էլ ջո՛ւխտ:

Որ շխտում ա, էդ տղեն ոչխարի հետ անց ա կենում: Ձեռն ա տալի, տենում ա, որ ոչխարի հետ
մի ջանլու անցկացավ:

Ասում ա.— Ի՞նչ էս. ջինս էս, որ ձեռքիս տակովն անց կացրուց: Աստված սիրող, ինչ որ իր՝ լիս
ընկի, լիս ընկի տենամ, ի՞նչ ջանլու էս:

Ասում ա.— Հայրի՛կ, էս եմ, թե կունդունես՝ քի տղա ըլիմ էս:

Ասում ա.— Խի՛ չեմ ունդունի, որ քի պես որթի դա, էրկու աչք ունեմ, էն էլ կուր, ինչպե՛ս քի
չեմ ունդունի:

Իրիկուն ոչխարի հետ գալիս են էդ կուր մարթու տուն:

Ըռավոտը որ ոչխարը դուրս են անում, ասում ա.— Որթի՛, ո՛նչ Մենձասարի վրա կանես, ո՛նչ
Պուճուր, մեկել ո՛ր հանդի վրա կուզես՝ տա՛ր:

Ասում ա.— Ինչպե՛ս էն սարերի վրա տանիմ ոչ:

Ասում ա.— Ես քեզ ասում եմ, որ տանիս ոչ:

Ասում ա.— Որ ասել ես, ես էլ տանիլ չեմ:

Էդ չորանին խափում ա: Էդ օրը ոչխարը տանում ա Պուճուր սարի վրա: Ոչխարը գնում ա էդ սարի վրա արոտ անում:

Խամ սա՛ր, որ դու՛ն էլ էդ սարերով չի անցկացել, մեկ էլ տեսնում ա, որ մի աղջիկ դուրս էկավ:

Ասում ա.— Ախպե՛ր, արի ըստեղ, գլուխդ քթվեմ:

Ասում ա.— Գնալ պտիմ, տենամ սա ինձ ի՞նչ կանի, նա մի աղջիկ, ես մի տղամարդ, տենամ ինձ ի՞նչ կանի դա:

Գնաց կուշտը:

Ասավ.— Ի՛նչ ես ասում:

Ասավ.— Ախպե՛ր, նստիր գլուխդ քթվեմ, իմ ախպոր նման ես:

Գլուխը դրուց գոքումը: Էս աղջիկն ունի է՛լ հընկերտինք. էդ տղին խափում ա, մթամ թե գլուխը քթվում ա, բայց խափում ա, էն մեկել քորը դի ա տալի.— Ախչի՛, քըլփաթինը բիր, քլփաթինը, մաշես տո՛ւ:

Էս տղեն հսկացավ, որ դա ինչ ա ուզում անիլ: Վեր կացավ, տեհավ էն մեկ աղջիկը քալփաթինը բերուց:

Ասավ.— Անգգա՛մ, հորս աչքերն էլ էդպես եք հանել,— ասեց ու վեր ջարդեց:

Արանք մինաթվեցին, ասին թե.— Քու՛ հոր աչքերը քեզ կըտանք, մեզ տանիլ մի՛, մեզ ծեծիլ մի՛:

Սա անկանջ չարավ, հոր աչքերը առավ սրանցից, սրանց աղաք արավ ոչխարի հետ, ամեն բան, հնարները խլեց, բերուց իրիկունը հոր կուշտը:

Ասում ա.— Ոնց որ հորս աչքերը հանիլ էք, էնպես էլ դրեք տեղը, շինեցեք:

Հոր աչքերը դրին տեղը:

Ըռավոտը հերը դուրս էկավ, ասեց.— Որթի՛, ինձ անկանջ արա, Պուճուր սարի վյա տարար, Մենձ սարի վրա տանես ոչ:

Դա էլի խափեց դրան:

— Չեմ տանիլ,— ասավ:

Գցեց Մենձ սարի վրա ոչխարը:

Էդ աղջկերանց թլըսմի ճիպոտը ձեռին գնաց, որ ոչխարը արոտն արավ, մեկ էլ տեհավ, որ մի Վուշաբ ա գալի ներքի պոռշը գետնին քաշ ա տալի, վերի պոռշը ծնկներին տալի:

Վուշաբն ասում ա չորանին.— Դու՛ն իր թևով, օձն իր պորտով էս սարը չէ էկել, իսան-օղլի, դու քանի՞ գլխանի ես, որ էկել ես էս սարը:

Ասում ա.— Նամարդութենը մի բան չի, համեցեք ջոմարդութենով բռնենք:

Էն ժամանակ Վուշաբի տեղին հասնելու հաղաղ էդ աղջկերանց քալփաթինով տղեն Վուշաբի աչքերը հանեց: Մեկ էլ, որ թլըսմի ջիբուրը վրա բերուց, թլացավ Վուշաբը: Էն ժամանակը նետ ու անեղը քաշեց Վուշաբին կտորեց: Գնաց տեհավ, որ էն Վուշաբը մի ջուխտ Հասար-Բասար¹ մի ջըղացաքարից կապել ա:

Էդ Հասար-Բասարը ճըղացքարի և ոչխարի հետը քշեց, ոչխարի հետը բիրուց, էկավ հոր կուշտը: Ըռավոտը լիսացավ:

Ասավ.— Այ հեր, Մենձ սարն էլ բաց արի, Պուճուր սարն էլ բաց արի, էդ էլ քու դուլլուղքերը, ըղաքիդ քոծերը: Ես գնամ մին իմ հոր վեյլաթի վրա: Ամա,— ասում ա,— որ իմ տեղը նեղվի, էդ Հասար-Բասարնին դես-դեն կձգձգատեն, էն ժամանակ իմացիր, որ իմ տեղը նեղ ա, վեր կթողուս գան:

¹ Երևակայական կենդանի—Մ. Բ.:

Էդ տղեն ձիուն վեր ըլում, գնում է իր հոր շենլիքը: Մտիկ ա անում էն աղջիկ, էն վուշաբ աղջիկ, որ վեյաթը կերել պրծել չի, որ մի մըլակի պես բան գալիս ա դըբա դրան դու ա ըլում: Գնում ա տեսնում, ա յ իր ախպերը. հենց հասնելու քիմի ձիու մի ոտը կուլ ա տալի:

Ասում ա.— Ախպե՛ր, ձիդ իրեք ոտնանի ա՛ :

Ախպերն ասում ա.— Հա՛ , քիր ա ջան:

Քիրը ձիի մի ոտն էլ ա կուլ տալի, ասում ա.— Ախպեր, ձիդ երկու ոտնանի էկավ:

Ասում ա.— Հա՛ , քիրա ջան:

Մինն էլ ա կուլ տալի:

Ասավ.— Ախպե՛ր, ձիդ թագոտնանի է էկել:

Ասավ.— Հա՛ , քիրա ջան:

Մի ոտն էլ կերավ ձիու:

Ասավ.— Ախպե՛ր, ձիդ փորսո՞ղ ա էկել:

Ասավ.— Հա՛ , քիրա ջան:

Չին թամիզ կուլ տվուց, մնաց անձի:

Ասավ.— Ախպե՛ր, հետավակ էկա՞ր:

Ասավ.— Հա՛ , քիրա ջան:

Ասավ.— Ախպե՛ր, դուն պիտի սագ ածես, կըտերը սագ ածա, ես էրթամ քեզ համար կըրակուր պատրաստեմ:

Սա գնաց դարբնին ատամները սրել տալու:

Տղի կշտին կըտերիցը մի մուկ դուրս էկավ:

Մուկն ասավ.— Ա՛յ տնաքանդ, նա քեզ համար կերակուր էփելու չի գնացել, գնացել ա, որ դամըրչուն ըտամները սրել տա, գալ պտի քեզ ուտի:

Տղան ասավ.— Բա ի՛նչ անեմ:

Ասավ.— Սաբոկները հանի ֆողով լըքցըրու, կտրիցը կախ արա, առ,— ասավ,— էս մի ճրագը ձեթով լիքը, առ էս մի սրոցը, քարե սրոցը առ,— ասավ,— էս մի գլուխ սանդղելու սանդղը, առ,— ասավ,— էս մի ջուխտ մոմը:

Ասավ.— Որ էս բոլորը տվիր, նրանց հունարը ասա, ես ո՞նց անեմ:

Մուկն ասավ.— Եղնուցը որ տենաս հասավ, առաջը սրոցը վեր գցի, եղի անգամը, որ տենաս հասավ, սանդղը վեր գցի, գնա, նըրանից եղը, որ տենաս հասավ, էն մի ճրագ ձեթը վեր գցի գնա: Նըրանից եղը, երբ տենաս տեղդ նեղ ա՛ մոմը վեր գցի:

Մուկն ասավ.— Դե ինձ տուր չոնգուր, դու փախիր, կորիր:

Դա փախավ, կորավ:

Քիրն էկավ տանը տեհավ սաբոկները ընդի ա, Մուկն էլ սագն ա ածում, նա գիտի, թե ախպերն ընդի ա, գիտի ոչ, թե փախել ա:

Ասում ա.— Ախպեր, դըվեր արի: Կերակուր եմ պատրաստել, դըվեր արի, հաց ուտենք:

Մուկը ընդի սագն ածում, ծընկծնկացնում ա:

Մեկ էլ դի է տալի, ասում ա.— Ախպե՛ր, դըվեր արի, թե չէ դըվեր եմ բերում, խի՞ չես դըվեր գալի:

Մագար, որ ջիգըրը գալիս ա, քաշում ա սաբոկները, ֆողն աչքերն ա դառնում, տեսնում ա, որ աղբեր չկա:

Մուկը ընդի ածում, ծընկծնկացնում ա, ինքն աչքերը ըղաղում ա, աչքերը իստակում ա, որ կըտուր պըտի դուրս ըլլի, գիտի թե աղբերն ընդի ա, թիքա-թիքա պիտի անի:

Գնաց կտուրը դուրս էլավ: Գնաց կըտուրը, դուրս ըլելու բաշ, Մուկը սագը վրա արավ ու փախավ: Դա էն մկի ծակը քանդեց, դէս արավ, դէն արավ, տեհավ, որ աղբերը գնացել ա, աղբեր չկա ընդի:

Էդ ժամանակ կըտերը նստավ, միտք արավ, որ աղբերը փախել ա, դա ըլլու էլավ աղբոր եղնուց: Գնաց հասվե հաս էլավ:

Աղբերը, եդ մտիկ արավ, տեսավ մի դըշի կատար գալիս ա: Մըխելի էլ գնաց, եդ դարձավ տեհավ, որ իսան ա:

Մին էլ եդ մտիկ արավ, տեհավ, որ հա՛, հա՛ հասնում ա: Սրոցը վեր գցեց: Դառավ սակուրթ, անցկենալու չի, աղբերն էն կռանը մնաց, քիրն էլ՝ էս կռանը:

Ասավ.— Աղբե՛ր, աղբե՛ր, դըվո՛րն անցկացար, դըվո՛րն անցկացար:

Ասավ.— Ոնց էս եմ անցկացել, դու էլ հընէ անց կաց, էս ի՞նչ անեմ:

Չըկելը գըռփըշտորեց, չըկելը տանջեց, նա անցկացավ, խելի գնաց:

Տղան մին էլ եդ մտիկ արավ, տեհավ, որ մի ճանճի դըտար գալիս ա, մին էլ եդ արավ, տեհավ, որ մի դըշի կատար գալիս ա:

Մին էլեդ դարձավ եդ, տեհավ, որ մի իսանի դատար գալիս ա:

Մեկ էլ եդ արավ, տեհավ, որ հա՛ հասել ա, հասվե հաս է եղել: Սանդըը վեր գցեց, դառավ ծմակ ճնճըխոտ:

Ասավ.— Աղբեր, աղբեր, դըվո՛րն անց կացար, ինձ էլ ճանապարհ շանց տուր, էս էլ գամ:

Ասավ.— Ես ոնց որ անց եմ կացել, դու էլ անց կաց, էս ի՞նչ անեմ:

Մեկ էլ մտիկ արավ, տեհավ, որ գալիս ա, մին էլ եդ մտիկ արավ, տեհավ հասվեհաս ա, ճրագը վեր գցեց, դառավ ծով, ճրագը մեջին ճըղացքար:

Ասավ.— Աղբե՛ր, աղբե՛ր, դըվո՛րն անցկացար, դըվո՛րն անցկացար:

Ասավ.— Ճըղացքարը ճիտդ գցի, ճիտդ գցի, կարող էս գալ:

Ճըղացքարը գցեց ճիտը, տարավ ծովի տակը, մեկ էլ առավ գըլուխը, մին տակն ընկավ, մին էրեսը չկել չարչարվեց տղեն խելի գնաց:

Վուշաբն էկավ ծովուց դուրս էլավ:

Մին էլ եդ մտիկ արավ, տեհավ, որ դալիս ա, մին էլ եդ մտիկ արավ, որ հասվե հաս ա: Մին էլ որ մոմը վեր գցեց, մոմը դառավ մի ջուխտ չինարի ծառ: Տղեն մի ծառի ծերին, եդ Վուշապը հասավ մի ծառը կոծեց, որ շատ կոծեց, եդ տղեն տեհավ, որ եդ ծառը վեր ա ընկնում, թռավ էլավ մընի ծերը:

Նրա հերն վեր չթողուց Հասար-Բասարը՝ Հասար-Բասարը ջըղացաքարը քաշ տալով էկավ-էկավ տեհավ, որ եդ ծառը հա՛, էն կերել ա, որ վեր ընկնի, դեր տղին հասնի:

Տղեն ասավ.— Հասար-Բասար, հասար մուրազիս, նրան հենց հուփ տուր, հենց կուլ տուր, որ դրան մի պուտ արուն վեր չընկնի:

Դրանք որ հուփ տվին, կուլ տվին, ամենքը մի կոնիցը, որ բոնեցին, իրար վրա քաշեցին, դրանից մի պուտ արինը գետին կաթեց:

Գետնի երեսից արինը ասեց.— Աղբե՛ր, վեր ունիս փեշմանիս, թե վեր դնես՝ փոշմանիս:

Էդ աղբերն ասավ.— Էդ մի պուտ արինը ինձ ի՞նչ պըտի անի: Հըլա վեր ունիմ, տենիմ էս արինն ինձ ի՞նչ պըտ անի:

Վե կալավ տերնի վրա, պլուլեց դրուց շոբը: Հասար-Բասարն եդ արավ ընկավ ճամփա:

Էդ պուտ արինը տղի անդամը ծակեց, ծծեց, նի մտավ: Էդ տղեն դնաց ճամբին մի բազրզան ոռստ էկավ, օխտը հակ դաթիր ոսկի բառցած: Էդ Հասար-Բասարը բազրզանի աչքին խիստ դժար էկան:

Ասավ.— Աղբեր,— իր ձեռին մի փետ կար,— թե էս փետի անունը գտնե՛ս, իմ օխտը հակ
բարձած դաթիրը խազինի հետ քեզ ըլլի, թե գտնիս ոչ, քո Հասար-Բասարը ինձ ըլի:

Էդ պուտ արինը ջիբեն ասավ.— Աղբե՛ր, ասա շիմշիրի ա, շիմշիրի ա:

Տղեն ասավ.— Աղբե՛ր, ի՞նչ դես դեն ման գամ, էդ ա փետիդ անունը շիմշիրի ա:

Փետի անունը գտավ, օխտը դաթրներ բարձած ոսկին իրան տարավ:

Որ էդ դաթրներն աղաք տարան գնացին, մի պուտ արինը ջեբից էնքան ծծել էր, որ էն մեկ
անգամ չոլախցրել էր:

Հասար-Բասարը տղին ասին.— Կանգնի:

Բաց արին տեհան, որ անդամը բարբառա՞յ ա դառել, էնքան լիզեցին Հասար-Բասարը, լեզուն
միջիցը հանեցին:

Գնաց հասավ տուն:

Ասեց.— Հեր, քեզ ասի, որ Հասար-Բասարը երբ կձգձգացին, վեր թող գա, իմացի, որ իմ տեղը
նեղ ա: Մուխաննաթ էիր, որ անլիզու անասունի դդար էփփբար չունեիր, որ վեր թողնեիր
գային, քո կուր աչքերը ես սղացրի, քո դդուշաց սաբիրը ես բաց արի:

Ասեց.— Ես հեչ գլխի չեմ էլել, հասկացել չեմ:

Տղի բերած ոսկին բերին, օխտն օր, օխտն գիշեր հրսանիք արավ, կերան, խմեցին, քեփ արին:

Նրանք հասան իրենց մուրազին, դուն էլ հասնես քո մուրազին:

Աստուծանից իրեք խնձոր վեր ընկավ, մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինն էլ՝ ալամ
աշխարհին: